

**РИЧАРД СТОЛМАН
ПРАВОТО ДА ЧЕТЕШ
ОТ „ПЪТЯТ КЪМ ТИХО“
СБОРНИК СТАТИИ ЗА
ПРИЧИНИТЕ ЗА ЛУНАРНАТА
РЕВОЛЮЦИЯ, ПУБЛИКУВАН
В ГРАД ЛУНА ПРЕЗ 2096 Г.**

Превод от английски: Александър Шопов, 2006

chitanka.info

За Дан Халбърт пътят към Тихо^[1] започна в университета, когато Лиса Ленц го помоли да ѝ услужи с компютъра си. Нейният се бе счупил и ако не заемеше друг, щеше да се провали с проекта си за семестъра. Нямаше никой друг освен Дан, който тя да се осмели да помоли за това.

Това постави Дан пред голяма дилема. Той трябваше да ѝ помогне, но ако ѝ дадеше компютъра, тя можеше да прочете книгите му. Да оставим настрана факта, че да оставиш някой да ти чете книгите значеше, че можеха да те вкарат в затвора за дълги години — самата идея да ѝ услужи отначало го шокира. Както на всички други и на него му бяха повтаряли още от началното училище, че да споделяш книги е нещо отвратително и лошо — нещо, което само пиратите правят.

Нямаше и голям шанс да не бъде хванат от АПС — Агенцията за протекции на софтуера. В лекциите по програмиране Дан научи, че всяка книга има датчик, който докладва на Учреждението за централно лицензиране от кого, кога и къде е била четена. (От Учреждението използваша тази информация, за да хващат пиратите, които четат, но и също така извличаха данни за личните интереси на хората и ги продаваха на търговците). Следващия път като влезеше в мрежата, Централното лицензиране щеше да разбере, а той — като собственик на компютъра, щеше да получи най-тежкото наказание, че не е направил всичко по силите си да предотврати престъплението.

Естествено, не беше сигурно, че Лиса щеше да чете от книгите му. Тя можеше просто да иска компютъра, за да си напише проекта. Дан обаче знаеше, че тя идваше от семейство от средната класа и едва съумяваше да си плати училищните такси, да не говорим за вноските за четене. Да чете от неговите книги може би беше единствения начин да завърши. Той много добре разбираше положението ѝ — на него му се бе наложило да вземе кредит, за да може да плати за всички научни статии, които четеше. (Десет процента от таксите за тях отиваха за изследователите, които пишеха статиите. Понеже Дан също се стремеше към академична кариера, той се надяваше неговите собствени изследвания да бъдат често цитирани и така евентуално да съумее да изплати заема си.)

По-късно Дан щеше да научи, че е имало време, когато всеки е можел да отиде в библиотека и да чете статии от научни журналы и

даже книги, без да му се налага да плаща. Имало е независими учени, които са чели хиляди страници, без да им се е налагало да имат държавни субсидии. Но през 90-те години на 20 век както търговските, така и нестопанските издатели на журнари започнаха да изискват такси за достъп до изданията. През 2047 г. библиотеките, които предоставят свободен, публичен достъп до научната литература се бяха превърнали в далечен спомен.

Естествено имаше начини да заобиколиш АПС и Централното лицензиране, но те бяха незаконни. Дан имаше състудент в лекциите по програмиране — Франк Мартучи, който се бе сдобил с незаконен инструмент за изчистване на грешки — дебъгер и го използваше да изключва кода за следене на авторските права, когато четеше. Той беше казал на прекалено много приятели за това и един от тях го предаде на АПС за награда (студентите, които са затънали в дългове, лесно се изкушават да станат предатели). През 2047 г. Франк бе в затвора не заради пиратско четене, а заради притежанието на дебъгер.

По-късно Дан щеше да научи, че е имало време, когато всеки е можел да притежава инструменти за изчистване на грешки. Дори е имало такива свободни инструменти, които са били достъпни на CD или за изтегляне по мрежата. Някои от обикновените потребители били започнали да ги използват, за да деактивират кода за наблюдение на авторски права и най-накрая един съдия решил, че това на практика била основната им употреба. Това означавало, че дебъгерите били незаконни, а разработчиците им били пратени в затвора.

Програмистите продължавали да се нуждаят от инструменти за изчистване на грешки, което било в реда на нещата, но производителите на дебъгери през 2047 г. разпространявали ограничен брой копия, всяко с идентификационен номер и то само на официално лицензираните и официално заклетите програмисти. Дебъгерът, който използваша в часовете на Дан, бе поставен зад специална защитна стена, за да бъде използван единствено и само за упражненията в университета.

Човек можеше да заобиколи датчиците за авторски права като инсталира модифицирано ядро на операционната си система. Един ден Дан щеше да узнае за съществуването на свободни ядра, дори цели операционни системи, които са съществували в началото на века. Но те не само бяха незаконни — както дебъгерите, но и беше напълно

невъзможно да инсталираш такава операционна система на компютъра си, ако не знаеш неговата най-важна парола. А нито ФБР, нито „Майкрософт“ щяха да ти я дадат.

Дан реши, че не може просто да даде компютъра си на Лиса, но той не можеше и да ѝ откаже, защото я обичаше. Всяка възможност да говори с нея го изпълваше с наслада. А това, че тя се реши да го помоли за помощ — това значеше, че и тя го обича.

Дан реши проблема като направи нещо още по-немислимо — той ѝ даде компютъра си и ѝ каза своята парола. По този начин, дори Лиса да му четеше от книгите, Централното лицензиране щеше да си мисли, че всъщност ги чете той. Пак си беше престъпление, но АПС нямаше да научи автоматично за това. Единственият начин да узнаят беше, ако Лиса докладва за него.

Естествено, ако университетът някога разбереше, че е дал на Лиса паролата си, това щеше да е краят и за двамата като студенти — независимо за какво тя използваше паролата му. Училищната политика беше, че всяко пречене на средствата за наблюдение на студентите бе основание за дисциплинарни мерки. Нямаше значение дали си направил нещо лошо — нарушението всъщност беше, че затрудняваш администраторите да те наблюдават. Те просто приемаха, че в такъв случай човек се занимава с нещо забранено и нямаше нужда да разбират какво точно е.

Обикновено студентите не бяха изключвани за това, поне не директно. Вместо това им отказваха достъп до училищните компютърни системи, а тогава учащите неизменно се проваляха по всички предмети.

По-късно Дан щеше да научи, че тази политика в университетите се е появила чак през 80-те години на 20 век, когато студентите са ползвали много често компютрите. Преди това университетите са се отнасяли различно към дисциплината на учащите и са наказвали само действията, които са били вредни, а не просто тези, които предизвикват съмнение.

Лиса не докладва Дан на АПС. Неговото решение да ѝ помогне доведе до брака им. То ги накара да преосмислят и да се усъмнят в това, което бяха ги учили за пиратството като деца. Двамата започнаха да четат за историята на авторските права, за Съветския съюз и ограниченията върху копирането^[2] и дори първоначалната

Конституция на САЩ^[3]. Те се преместиха на Луна, където откриха и други хора, които се мъчеха да се отскубнат от дългата ръка на АПС. Когато през 2062 г. се вдигна бунта на Тихо, всеобщото право да четеш скоро се превърна в една от основните му цели.

БЕЛЕЖКА НА АВТОРА

Тази бележка бе обновена през 2007 г.

Правото да четеш е битка, която се води днес^[4]. Въпреки че може да отнеме 50 години, за да потъне днешният начин на живот в забвение, повечето от описаните по-горе действия и закони вече са предложени. Много от тях вече са приети и реално действат в САЩ и други страни. През 1998 г. Законът за авторските права в цифровото хилядолетие (Digital Millenium Copyright Act — DMCA) установи законовата рамка в САЩ за ограничаването на четенето и даването на заем на книгите в електронен вид (както и на други данни). Европейският съюз въведе подобни ограничения с директива през 2001 г. Във Франция, по силата на закона „DADVSI“, приет през 2006 г., самото притежание на копие на DeCSS (свободната програма за дешифриране на видео на DVD), е престъпление.

През 2001 г. сенатор Холингс, който е спонсориран от компанията „Дисни“, предложи закон, наречен SSSCA, който изисква всеки нов компютър да е снабден с инфраструктура, която да предотвратява копирането и която да не може да бъде заобиколена от потребителите. Това показва една дълготрайна тенденция — започвайки още с чипа Clipper^[5] и други подобни предложения за предоставяне на ключовете на американското правителство: компютърните системи биват създавани по начин, който дава възможност на трети лица неприсъствено да контролират хората, които всъщност използват компютърните системи. Законът SSSCA е преименуван на CBDTPA (можете да мислите за него като закона „Consume But Don't Try Programming Act“ — Законът „Консумирай, но не се пробвай да програмираш“).

Скоро след това републиканците поеха контрола над Сената в САЩ. Те са по-малко обвързани с Холивуд в сравнение с демократите,

така че не наложиха прокарването на тези предложения. Сега, след като демократите се върнаха на власт, опасността отново е висока.

През 2001 г. САЩ започнаха да използват Американската зона за свободна търговия (Free Trade Area of the Americas — ФТАА), за да налагат същите правила във всички държави от западното полукълбо. ФТАА е едно от т.нар. споразумения за „свободна търговия“, което всъщност е създадено, за да даде на бизнеса по-голям контрол над демократичните правителства. Налагането на закони като ДМСА (ЗАПЦХ) е типично в този дух. ФТАА бе ефективно отблъсната от Лула, президентът на Бразилия, който отхвърли изискването за ЗАПЦХ и други.

Оттогава, САЩ са наложили подобни изисквания на страни като Австралия и Мексико чрез двустранни споразумения за „свободна търговия“, и на страни като Коста Рика чрез друг договор — САФТА. Президентът на Еквадор Кореа отказа да подпише споразумение за „свободна търговия“ със САЩ, но чух, че Еквадор е приел нещо като ЗАПЦХ през 2003 г.

Идеята, че ФБР и „Майкрософт“ ще държат най-важните пароли на персоналните компютри и няма да ви ги дават, не бе предложена до 2002 г.

Защитниците на тази схема са й дали имена като „доверено ползване на компютри“^[6] (trusted computing) и „Palladium“. Ние я наричаме „предателско ползване на компютри“, защото същината е да се накара компютъра ви да се подчинява на компании вместо на вас. Това бе реализирано през 2007 г. като част от Уиндоус Виста — очакваме и „Епъл“ да направят нещо подобно. В тази схема, производителят пази тайния код, но ФБР не биха имали проблем да се доберат до него.

Това, което „Майкрософт“ пазят, не е точно парола в традиционния смисъл на думата — нито един потребител не я пише директно в терминал. По-скоро това е подпис и ключ за шифриране, който съответства на втори ключ, съхраняван във вашия компютър. Това предоставя на „Майкрософт“, и възможно всички уебсайтове, които си кооперират с тях, неограничен контрол върху това какво потребителя може да прави със собствения си компютър.

„Виста“ предоставя на „Майкрософт“ и допълнителна власт. Например, „Майкрософт“ насилствено може да инсталират

актуализации на системата, и могат да наредят на всички машини с инсталирана „Виста“ да откажат да заредят определен драйвер за някакво устройство. Основната цел на множеството ограничения на „Виста“ е да наложи DRM („Цифрово управление на ограниченията“), което потребителите да не могат да избегнат. Заплахата от DRM е причината, поради която започнахме кампанията DefectiveByDesign.org.

Когато тази история беше написана, АПС заплашваше малките доставчици на Интернет, че те трябва да предоставят възможност на АПС да наблюдава всички потребители. Повечето доставчици се предават, когато бъдат заплашени, защото не могат да си позволят да се защитават в съда. Един доставчик — Community ConneXion в Оуклънд, Калифорния отказа да се поддаде на исканията и е бил съден. По-късно АПС преустанови делото, но получи закона DMCA, който им даваше властта, която искаха.

АПС всъщност е Асоциация на публикуващите софтуер. Тя е изместена в полицейската си роля от Съюза на издателите на бизнес софтуер (Business Software Alliance — BSA). Днес BSA не са официално полицейско подразделение, но неофициално действат като такова. Като използват методи, които напомнят за някогашния Съветски съюз, те насърчават хората да предават колегите и приятелите си. Кампания на BSA, целяща да всее страх и проведена в Аржентина през 2001 г., отправяше завоалирани заплахи, че хората, които споделят софтуер, ще бъдат изнасилвани в затворите^[7].

Описаната по-горе политика за сигурност на университета не е измислена. Например, компютър в един от университетите в района край Чикаго показва следното съобщение при свързване:

Тази система трябва да се използва само от упълномощени потребители. Действията на хора, които използват този компютър без необходимото упълномощаване или с надвишаване на упълномощаването си, ще бъдат наблюдавани и записвани от персонала на системата. В течение на наблюдението на потребители, които използват системата неправилно, или по време на поддръжка на системата действията и на упълномощените

потребители могат да бъдат наблюдавани. Всеки, който използва системата, изрично се съгласява с такова наблюдение и е информиран, че ако това наблюдение открие улики за възможна незаконна дейност или нарушаване на правилата на Университета, персоналът, обслужващ системата, може да предостави данните от наблюденията на администрацията на Университета и/или правоприлагащите органи.

Това е интересен подход към Четвъртата поправка на Конституцията на САЩ^[8]: притискай повечето хора предварително да се откажат от правата си по нея.

ПРЕПРАТКИ

- Бялата книга на администрацията: Екип за информационната инфраструктура, интелектуалната собственост и националната информационна инфраструктура: Доклад на работната група за правата на интелектуална собственост (1995).

- Обяснение на бялата книга: разграбването на авторските права, Памела Самуелсън, сп. *Wired*, януари 1996 г.

- Продадено, Джеймс Бойл, в. „Ню Йорк Таймс“, 31 март 1996 г.

- Обществени данни или частни данни, в. „Вашингтон пост“, 4 ноември 1996 г. След като от вестника решиха да таксуват потребителите, които искат да четат статии по Интернет, махнахме хипервръзката към този източник.

- Обединение за обществено достойствие^[9] — организация, която се противопоставя и се опитва да намали прекомерното увеличаване на властта на авторското право и патентите.

---

[1] Тихо: голям кратер на Луната. — Б.пр. ↑

[2] Такива ограничения имаше и в България преди 1989 г. — достъпът до копирните машини се контролираше. — Б.пр. ↑

[3] В Конституцията на САЩ се казва, че за да насърчи развитието на науката и полезните изкуства, Конгресът на САЩ може да въвежда за ограничено време изключителни права върху произведения и открития (раздел 8). Идеята на Столман е, че

конституцията на САЩ по това време вече е изцяло променена. — Б.пр. ↑

[4] Тази битка се води и в България. През 2006 г. КК „Труд“ атакува българските Интернет библиотеки, които съдържат произведения на български класици като Елин Пелин. Една от първите библиотеки, които пострадват е тази на слепите потребители: bezmonitor.com. Библиотекарят е бил повикан в НСБОП за предупреждаване. — Б.пр. ↑

[5] Clipper: чип, който трябваше да се използва в устройствата за шифроване на глас. Част от дизайна му е предаването на ключа за шифроване на държавни агенции в САЩ, за да могат да подслушват разговорите. — Б.пр. ↑

[6] В днешно време авторът на есето, Ричард Столман, използва термина „предателско ползване на компютри“ (treacherous computing). Причината за това е, че между притежателя/ползващия компютъра и самата машина няма доверие. Компютърът не се доверява на собственика си и не изпълнява команда зададена от него — например „Копирай този файл“, а ползващият машината няма начин да се довери на системата, че тя ще изпълни неговата команда — всъщност тя го предава. — Б.пр. ↑

[7] В България една от кампаниите на BSA бе придружена с реклами: „Използването на нелицензиран софтуер върви в комплект с този хардуер“. Хардуерът представляваше комплект белезници. — Б.пр. ↑

[8] Четвъртата поправка на конституцията на САЩ защитава срещу претърсвания, арести и задържане на имущество без изрично съдебно разпореждане или основателна причина да се предполага извършването на престъпление. — Б.пр. ↑

[9] Обществено достояние (public domain) са творбите, чийто срок на покритие от авторски права е изтекъл. Такива са и творбите, чиито автори изрично са се отказали от авторските си права. — Б.пр. ↑

Тази статия се публикува за първи път във февруарския брой от 1997 г. на списанието Communications of the ACM (том 40, брой 2).

Това есе е публикувано в книгата „Свободен софтуер, свободно общество: избрани есета от Ричард М. Столман“.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.